

نگاهی به تاریخ مدارس ارمنی ایران ()

ادیک باغداساریان

مدارس ملی نقش بسیار مهمی در زندگی ارمنیان ایرانی دارد زیرا برای آنان، مدرسه از یک سو در خدمت آموزش و پرورش جامعه قرار دارد و از سوی دیگر مظهر بقای معنوی است.

بر اساس اطلاعات تاریخی، نخستین مدارس ارمنی در ایران در جوار کلیساها تأسیس شدند (از سده های ۱۳-۱۲ م). این مدارس عمدتاً "ماهیت مذهبی داشتند. مدارس جدید و امروزی از دهه سوم سده ۱۹ در شهرهای مختلف چون تبریز، جلفای اصفهان و تهران تأسیس شدند. پیشگامان تأسیس این مدارس بطور کلی تحت تأثیر مراکز فرهنگی ارمنی قفقاز، روسیه، هند و غیره بودند.

بنیانگذاری نخستین مدارس ارمنی در شهرهای مختلف ایران به اختصار بشرح زیر است:

جلفای اصفهان ۱۸۳۳م، در همین شهر نخستین مدرسه دخترانه ارمنی که در ضمن نخستین مدرسه دخترانه در ایران بود در سال ۱۸۵۴م. تأسیس شد، تبریز ۱۸۳۵ (جالب توجه است که رافی رمان نویس مشهور ارمنی در سالهای ۷۷-۱۸۷۵ در این مدرسه تدریس کرده است). تهران ۱۸۷۰ مدرسه دخترانه در ۹۲-۱۸۹۱، سلماس دهه ۱۸۷۰، مراغه ۱۸۸۵، ارومیه، ماکو، قره داغ، بارانداز ۱۹۰۰-۱۸۹۸، همدان ۱۹۰۴، قزوین، مشهد، اراک، رشت، انزلی در سالهای ۱۹۰۹-۱۹۰۵، احوار ۱۹۲۰، چهارمحال ۱۹۲۲ و غیره.

گروهی از دانش آموزان ارمنی در این سالها غیر از مدارس ملی ارمنی در مدارس وابسته به میسیونرهای آمریکایی، انگلیسی و فرانسوی نیز تحصیل می کردند و ساعات محدودی از برنامه درسی آنها به تدریس زبان و ادبیات و تاریخ ارمنیان اختصاص داشت.

ارمنیان بر اساس مجوزها و فرمان های خاص ضمانت اجرایی برخوردار از مدارس ملی خود را دریافت می کردند. این مدارس از زمان تأسیس تا سال ۱۹۳۶ کلاً "توسط خود ارمنیان اداره می شد. در این سال به دستور رضا شاه پهلوی این مدارس و مدارس سایر اقلیت ها تعطیل شد تا استعفای وی در سال ۱۹۴۱ که مدارس ارمنی بازگشایی شدند برخی از آنها اجباراً "نام خود را تغییر دادند. قابل ذکر است که در فاصله سالهای ۴۱-۱۹۳۶ بچه های ارمنی در منازل به تحصیل زبان مادری، علوم دینی و تاریخ و ادبیات می پرداختند، با این حال این رویداد ضربه هولناکی به پیکره دانش ارمنی بچه ها بود. کلیه مردان و زنانی که امروز بیش از ۷۰ سال سن دارند با تأسف از آن سالها یاد می کنند زیرا از فرصت آموزش صحیح در مدارس ارمنی محروم شده اند.

تا سال ۱۹۳۶ کلیه مواد درسی در مدارس ارمنی به زبان ارمنی تدریس می شد. از سال ۱۹۴۱ زبان اصلی تدریس همانا زبان فارسی گردید و در کنار آن بطور کلی هفته ای ۶ ساعت به مواد درسی ارمنی (زبان- ادبیات- تاریخ، دینی) اختصاص یافت و این در حالی بود که پیش از ۱۹۳۶ بطور کلی از ۳۶ ساعت درسی نیمه به مواد ارمنی و نیمه دیگر به سایر مواد از جمله زبان و ادبیات فارسی، تاریخ، علوم، زبان خارجی، ریاضیات و غیره اختصاص می یافت. در سال ۱۹۴۶ با وساطت شورای خلیفه گری ارمنیان تهران درس دینی به عنوان ماده درسی رسمیت یافت.

وضع تدریس زبان و ادبیات و تاریخ و درس دینی به همین منوال ادامه یافت تا سال ۱۹۸۲ به دستور وزیر آموزش و پرورش وقت کتاب دینی فارسی به عنوان ماده درسی رسمی در این زمینه در مدارس ارمنی تعیین شد. ساعات تدریس ارمنی کاهش یافت و تدریس کتاب تاریخ ارمنیان از برنامه درسی حذف شد. تدریس کلیه مواد درسی ارمنی در دبیرستان ها نیز از برنامه درسی حذف گردید. در نتیجه سطح دانش ارمنی (زبان- دینی- تاریخ- ادبیات) در میان دانش آموزان ارمنی به شدت تنزل یافت.

از سال تحصیلی ۸۰-۱۳۷۹ دگرگونی هایی در مدارس ارمنی صورت می گیرد اکنون بتدریج مدیران مدارس از میان آنان منصوب می شوند. تعداد ساعات درسی ارمنی رو به افزایش است و امید می رود در جو اجتماعی و سیاسی موجود در کشور کلیه مسایل مدارس ارمنی یکایک حل گردد. علیرغم وجود این مسائل ارمنیان ایرانی از نظر آموزش زبان مادری همواره برتر از ارمنیان سایر کشورها (غیر از ارمنستان) بوده اند که این امر خود گواهی آزادی های نسبی بیشتری برای این قوم در این مرز و بوم می باشد.

Ազգային Իրանահայ Դպրոցների Պատմություն

(Ամփոփած տարբերակ)

Էդ. Բաղդասարեան

Իրանահայ համայնքում յատուկ դեր ունի ազգային դպրոցը, քանզի նրանց համար դպրոցը ոչ միայն լուսավորության ու կրթության օջախ է, այլև հոգևոր գոյատևման կարևորագույն միջոց:

Պատմական տեսակները վկայում են, որ հայկական եկեղեցիներին ու վանքերին կից դպրոցներ են գոյություն ունեցել դեռևս 12-13 դդ., որոնք հոգևոր դպրոցներ էին: Աշխարհիկ դպրոցները երևան են եկել 19-րդ դ. առաջին կեսին: Առաջին այդպիսի դպրոցները ստեղծվել են Թալիզում և Նոր Ջուղայում, Կովկասի, Ռուսաստանի, Հնդկաստանի և այլ երկրների հայ մշակութային օջախների բարերար ազդեցության տակ:

Իրանի հայաբնակ շրջաններում այսպես է եղել առաջին դպրոցների հիմնադրումը՝ Նոր Ջուղա 1833 թ., իզականը 1854 թ. (Իրանում առաջինը), Թալիզ՝ 1835 թ. (Արամեան դպրոցը որում 1875-77 թթ. դասաւանդել է մեծանուն Րաֆֆին), Թեհրան՝ 1870 իսկ իզականը 1891-92 թ., Սալմաստ 1870-ական թթ., Մարաղա՝ 1885 թ., Ուրմիա, Մաքու, Ղարաղաղ և Բարանդուզ 1898-1900 թթ., Համադան 1904 թ. Ղազին, Մեշեդ, Սուլթանաբադ, Ռաշտ, Էնզելի, Սիւազ, 1920, Ջարմահալ 1922 թ. և այլն:

Հայ երեխաները այդ տարիներին ազգային դպրոցներից բացի սովորում էին նաև աներիկեան, անգլիական և ֆրանսիական միսիոներական դպրոցներում, որոնց մէջ հայոց լեզուի, պատմության և գրականության ժամերը սահմանափակ էին:

Իրականում հայկական ազգային դպրոցներին իրաւական երաշխիք էր տրւած շահերի մի քանի հրամանագրերով ու փաստաթղթերով: Հայոց դպրոցները իրենց սկզբնաւորման օրից (19-րդ դ. 30-ական թթ.) մինչև 1936 թ. ունեցել են ներքին ինքնավարութիւն: Այդ իրաւունքի արտայայտութիւնն են եղել սեփական ուսումնական ծրագրերը, հայերէն լեզուով ուսուցումը: Դպրոցները ստեղծուել և պահուել էին ժխականների միջոցներով և ղեկավարուել էին թեմական կամ համայնքային խորհուրդների ընտրած հոգաբարձութիւնների կողմից:

1936 թ. Ռգա շահը փակեց ինչպէս հայկական, այնպէս էլ ազգային այլ փոքրամասնութիւնների դպրոցները: Ուստի մինչև դպրոցների վերաբացումը 1941 թ. հայ երեխաները տներում էին սովորում իրենց մայրենի լեզուն, պատմութիւնը, կրօնը: 1941-ից յետոյ կառավարութեան կարգադրութեամբ ուսուցման հիմնական լեզուն փաստօրէն պարսկարէնը դարձաւ: Միայն ծրագրից դուրս թոյլատրուած էր հայոց լեզուի և կրօնի ուսուցումը: Այդ երկու առարկաներն էլ մտցւեցին ոչ պարտադիր առարկաների շարքը: 1946 թ. Թեհրանի թեմական խորհրդի միջնորդութեամբ կրօնը ճանաչւեց որպէս պարտադիր առարկայ:

Մինչև 1936 թ. միջին հաշուով շաբաթական 36 դասաժամից կէտում (18 ժամ) պարապուել էին հայերէն առարկաները, իսկ մնացեալը միւս առարկաները և պարսից լեզուն և գրականութիւնն ու պատմութիւնը:

1936-41 թ. հայկական դպրոցները փակուած էին, 1941 թ. մինչև 1982 թ. միջին հաշուով իւրաքանչիւր շաբաթ պարապուել էր 6 դասաժամ հայկական առարկաներ (հայոց լեզու, հայոց պատմութիւն, կրօն հայերէնով): 1982 թ. լուսաորութեան նախարարի իրամանագրով, հակառակ սահմադրական օրէնքի, կրճատւեցին այդ դասաժամերն ու ծրագրից հանւեցին հայոց լեզուն և պատմութիւնը, ապա հետագայ տարիներում դասաւանդուել էր կրօնի առարկան՝ պարսկերէն լեզուով, որի դասագիրքը պատրաստուել էր նախարարութեան միջոցով: Այդ թւականից յետոյ դասաժամերը 2-ից մինչև 6 (այժմ) փոփոխական է եղել, յատկանշելի է, որ միջնակարգում չէր թոյլատրուել հայերէն առարկաների դասաւանդումը: Այդ փոփոխականութիւնը մանաւանդ Թեհրանի և միւս քաղաքների միջև ակնյայտ էր: Որպէս արդիւնք մի ամբողջ սերունդ զրկւեց իր մայրենի լեզուի լաւագոյն և պատշաճ ուսումից:

Այժմ, նկատի ունենալով երկրի դեմոկրատացման հսկայական ձեռքբերումները, մէկ առ մէկ լուծուել են հայոց ազգային դպրոցներում եղած բարդութիւնները, որոնք եւ ողջուցելի են , եւ յուսադրիչ: